

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “ความคาดหวังของประชาชนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ต่อบทบาททางการเมืองของพรรคการเมืองไทย” มีแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา ดังนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเรื่องพรรคการเมือง

พรรคการเมืองเป็นสถาบันทางการเมืองที่สำคัญในระบอบประชาธิปไตยจึงมีการศึกษาพรรคการเมืองไว้ในหลายประเด็น

2.1.1 ความหมายของพรรคการเมือง

คำว่า “พรรคการเมือง” มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า “Pars” ซึ่งแปลว่า “ส่วน” และตรงกับภาษาอังกฤษว่า Political Party ในภาษาฝรั่งเศสตรงกับคำว่า Partie Politique และในภาษาเยอรมัน Politische Partei ซึ่งล้วนแต่มาจากรากศัพท์ที่เป็นภาษาละตินเหมือนกัน (ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, 2524 : 5) และจากความหมายในภาษาละติน พรรคการเมืองจึงมีความหมายว่า ส่วนของราษฎรหรือการที่ราษฎรแบ่งออกเป็น ส่วน ๆ (กลุ่ม) ตามความคิดเห็นหรือประโยชน์ได้เสียทางการเมืองนั่นเอง (หยุด แสงอุทัย, 2517 : 8)

มีนักรัฐศาสตร์หลายท่าน พยายามให้คำจำกัดความและความหมายของพรรคการเมืองที่แตกต่างกัน เพื่อให้คำอธิบายพรรคการเมืองมีความหมายชัดเจนที่สุด ซึ่งมีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ ได้แก่ Max Weber ได้ให้ความหมายไว้ว่า พรรคการเมืองเป็นการรวมตัวกันเป็นสมาคมภายในชุมชนทางการเมืองซึ่งมีการเปิดรับสมาชิกอย่างเป็นทางการและทั่วไป โดยมีความมุ่งหมายเพื่อที่จะเข้าบริหารนโยบายสาธารณะ (ในกรณีที่พรรคการเมืองได้เป็นรัฐบาล) หรือเข้าไปควบคุมนโยบายสาธารณะ (ในกรณีที่พรรคการเมืองทำหน้าที่พรรคฝ่ายค้าน) (Reinhard Bendix, 1966 : 444-445)

Leslie Lipson ให้ความหมายว่า พรรคการเมือง หมายถึง การรวบรวมบุคคลต่าง ๆ เข้ามารวมเป็นกลุ่มเป็นก้อนในผลประโยชน์ที่คล้ายคลึงกันและกลุ่มบุคคลเหล่านี้สามารถดำเนินกิจการให้เกิดผลประโยชน์ดังกล่าวได้และบุคคลเหล่านี้สามารถทำให้ค่านิยมของตนเกิดผลเป็นอุดมคติได้ (Leslie Lipson, อ้างใน ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, 2524 : 11)

Maurice Duverger นักรัฐศาสตร์ชาวฝรั่งเศสได้ให้ความหมายไว้ว่า พรรคการเมืองเกิดขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็กลุ่มทางเศรษฐกิจหรือกลุ่มด้านใดก็ตาม เช่น การรวมตัวของกลุ่มขุนนาง กลุ่มผู้ดี กลุ่มกรรมกร กลุ่มเจ้าของที่ดิน กลุ่มข้าราชการ เป็นต้น กลุ่มเหล่านี้จะเป็นที่มาของพรรคการเมืองทั้งสิ้น (Maurice Duverger, 1964 : 24-31)

Sigmund Neumann กล่าวว่า พรรคการเมืองเป็นองค์กรของผู้กระทำการเมืองในสังคมที่เข้าแข่งขันกับกลุ่มอื่น ๆ ที่มีทัศนะต่างกันเพื่อให้ได้รับความสนับสนุนจากประชาชน (Sigmund Neumann, 1955 : 395)

Roy C. Macridis กล่าวว่า พรรคการเมือง คือ สมาคมซึ่งดำเนินกิจกรรมและรวบรวมประชาชนเข้ามาผ่นึกกำลังร่วมกันโดยการประสานประโยชน์ของสมาชิกสมาคมเพื่อนำไปสู่การจัดตั้งรัฐบาล (Roy C. Macridis, 1967 : 9)

Kay Lawson สรุปความหมายของพรรคการเมืองไว้ว่า “พรรคการเมือง คือ องค์กรของบุคคลต่าง ๆ ที่แสวงหาอำนาจอันชอบธรรมจากสาธารณะโดยการเลือกตั้งที่ต่อเนื่องหรือโดยไม่เลือกตั้ง เพื่ออ้างถึงความเป็นตัวแทนสำหรับองค์การในการใช้อำนาจทางการเมืองในตำแหน่งทางการปกครองและประกาศว่าอำนาจเช่นนี้จะถูกใช้ในฐานะตัวแทนของสาธารณะ (อ้างในปรีชา หงษ์ไกรฤกษ์, 2524 : 10)

ตามความหมายเหล่านั้น เราอาจแยกองค์ประกอบของพรรคการเมืองออกได้ดังนี้

1. ต้องเป็นคณะบุคคลหรือกลุ่มบุคคล บุคคลเดียวจะก่อตั้งพรรคการเมืองไม่ได้
2. สมาชิกที่มารวมกันเพราะมีความคิดเห็นส่วนใหญ่ในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในแนวกว้าง ๆ คล้ายคลึงกัน
3. สมาชิกวมกันโดยสมัครใจ เพราะมองเห็นความสำคัญของการก่อตั้งพรรคการเมือง ไม่ใช่ถูกบีบบังคับให้มาก่อตั้งพรรคการเมือง
4. สมาชิกต้องการให้พรรคการเมืองเป็นที่ในการแก้ปัญหาาร่วมกัน จึงมีความต้องการที่จะเข้าไปใช้บทบาทของพรรคการเมืองร่วมกัน ไม่ใช่เข้ามาร่วมเป็นสมาชิกเพราะเหตุผลอื่น เช่น ต้องการใกล้ชิดกับหัวหน้าพรรค เป็นต้น

5. ต้องการเป็นรัฐบาล เพื่อนำนโยบายของพรรคการเมืองของตนเข้าไปเป็นนโยบายของรัฐบาลในการบริหารประเทศ

เราอาจสรุปความหมายของพรรคการเมืองได้ว่า “พรรคการเมืองหมายถึง คณะบุคคลที่รวมตัวกันขึ้นเนื่องจากสมาชิกมีความคิดเห็นในแนวทางกว้าง ๆ ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมคล้ายกันและมุ่งที่จะได้เป็นรัฐบาลเพื่อนำนโยบายของพรรคการเมืองไปเป็นนโยบายของรัฐบาลเพื่อบริหารประเทศต่อไป”

2.1.2 บทบาทหน้าที่ของพรรคการเมือง

พรรคการเมืองจะมีความสำคัญต่อระบบการเมืองหรือประชาชนหรือไม่ขึ้นอยู่กับบทบาทและหน้าที่ของพรรคการเมือง และการที่พรรคการเมืองทำตามหน้าที่และบทบาทให้เป็นไปด้วยดีก็ย่อมส่งผลให้ระบบการเมืองราบรื่นและมีเสถียรภาพ หน้าที่พรรคการเมืองมีมากมายดังที่ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ กล่าวไว้ 7 ประการขอยกมากล่าวโดยสรุป ดังนี้ (ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, 2524 : 14-17)

1. หน้าที่ให้การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้ทราบหน้าที่ทางความรับผิดชอบของประชาชนที่มีต่อชาติบ้านเมือง ตลอดจนการให้การศึกษาทางการเมือง นโยบายทางการเมืองเพื่อให้มีความสำนึกรู้ทางการเมืองมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยอาศัยสื่อต่าง ๆ เช่น สื่อมวลชน การบรรยาย การอภิปราย เป็นต้น

2. หน้าที่ให้การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชน พรรคการเมืองจึงต้องสรรหาบุคคลที่มีคุณสมบัติที่ดีที่ต้องการเพื่อให้ได้เป็นตัวแทนที่ดีของประชาชน พรรคการเมืองต้องเป็นผู้คัดกรองแสวงหาตัวแทนประชาชนก่อนที่จะให้ประชาชนเลือก

3. หน้าที่ประสานประโยชน์ของกลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะกลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ เป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลและมีบทบาททางการเมือง ซึ่งลักษณะดังกล่าวอาจนำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมืองได้ พรรคการเมืองจึงต้องทำหน้าที่ในการประสาน โดยการแสวงหาแนวทางแก้ไขความขัดแย้งต่าง ๆ นั้นเพื่อความผ่อนคลายทางการเมืองและสร้างความสามัคคีขึ้นในชาติ

4. หน้าที่ระดมสรรพกำลังทางการเมือง พรรคการเมืองจะทำหน้าที่รวบรวมสรรพกำลังทางการเมือง เช่น ชื่อเรียกร้อง ข้อต่อรองต่าง ๆ ของประชาชนทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมไปกำหนดเป็นนโยบายหรือแนวทางไว้ เพื่อนำไปต่อรองรัฐบาลในกรณีที่เป็นฝ่ายค้านและนำไปเป็นนโยบายบริหารประเทศในกรณีเป็นรัฐบาล

5. หน้าที่ในฐานะเป็นฝ่ายค้าน ในกรณีที่พรรคการเมืองไม่ได้รับเสียงข้างมากในสภา พรรคการเมืองนั้นจะมีเสียงข้างน้อยและเป็นฝ่ายค้านในสภา พรรคการเมืองจะทำหน้าที่คัดค้านทั้ง

ดึงหรือยับยั้งการกระทำของรัฐบาลที่เห็นว่า การกระทำของรัฐบาลไม่ถูกต้องหรือนอกกรอบนโยบายที่แถลงไว้ต่อสภา

6. หน้าที่ในการเป็นศูนย์กลางของกลุ่มผลประโยชน์และสมาชิกพรรคการเมือง พรรคการเมืองเป็นที่รวมของบุคคลหลายกลุ่มอาชีพ ดังนั้นความคิดเห็นที่แตกแยกย่อมมีเสมอ พรรคการเมืองจึงเป็นเหมือนเวทีแสดงความรู้สึก ความคิดเห็นที่แตกแยกนั้นไปสู่ข้อสรุปที่ดีเพื่อให้อันหนึ่งอันเดียวกันก่อนนำไปอภิปรายในสภา โดยพรรคการเมืองจะประนีประนอมความคิดเห็นต่าง ๆ และสร้างความเข้าใจอันดีต่อทุกฝ่าย

7. หน้าที่สร้างผู้นำทางการเมืองที่ดีมีความรู้ความเข้าใจในการต่อรองผลประโยชน์ รู้จักการประนีประนอมทางการเมือง รู้จักสร้างความสามัคคีแก่ทุกฝ่ายเป็นต้น

แต่บทบาทของพรรคการเมืองไทยที่แสดงออกมา ไม่ได้เป็นไปตามบทบาทหรือหน้าที่ดังที่กล่าวมาข้างต้นเสียทีเดียว เนื่องจากปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม ระบบคิด ความเชื่อทำให้ออกเหนือจากบทบาทที่เป็นทางการข้างต้นแล้ว พรรคการเมืองไทยยังต้องแสดงบทบาทที่ไม่เป็นทางการ ที่แสดงออกในความเป็นจริงอีกด้วย

Heinz Eulan และ Pual D. Karps ได้เสนอไว้ในการเป็นตัวแทนในเชิงสนองตอบหรือการแสดงบทบาท 4 ประการ คือ (อ้างในกนก วงษ์ตระหง่าน, 2530 : 119 - 122)

1. การสนองตอบในเชิงนโยบาย

เป็นความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง ระหว่างพรรคการเมืองในด้านพฤติกรรมกับประชาชน ในการกำหนดนโยบายสาธารณะ กล่าวคือ ถ้าพรรคการเมืองและประชาชนได้มาซึ่งข้อตกลงในนโยบายด้านใดด้านหนึ่งร่วมกันว่าจะเป็นอย่างใด เมื่อนั้นแสดงว่า พรรคการเมืองสนองตอบต่อประชาชนในเชิงนโยบาย

2. การสนองตอบในเชิงบริการ

เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์หรือบริการต่าง ๆ ที่พรรคการเมืองทำต่อประชาชน การกระทำนี้ เช่น การพบปะประชาชน การจัดประชุม การทัศนศึกษา การไปร่วมงาน ต่าง ๆ การติดต่อของประชาชนเพื่อให้ความสนับสนุนด้านต่าง ๆ อย่างไม่เป็นทางการ ประสานงานกับข้าราชการประจำเพื่อช่วยเหลือประชาชนที่เดือดร้อนและต้องการติดต่อกับข้าราชการ เพื่อหาทางแก้ไขแต่ข้าราชการไม่ได้สนใจให้ความช่วยเหลือ ทำให้ประชาชนต้องเรียกร้องผ่านพรรคการเมืองแทน บทบาทนี้พรรคการเมืองจึงเหมือนเป็นตัวเชื่อมกลางระหว่างประชาชนกับผู้ให้บริการต่าง ๆ

3. การสนองตอบในเชิงจัดสรรผลประโยชน์

เป็นบทบาทของพรรคการเมือง ในการจัดสรรผลประโยชน์ให้แก่ประชาชนในเขตเลือกตั้งของตนเช่น งบประมาณโครงการต่าง ๆ การศึกษา การพาณิชย์ หากประชาชนมีความพอใจในการจัดสรรผลประโยชน์พรรคการเมืองก็มีบทบาทในด้านนี้

4. การสนองตอบในเชิงสัญลักษณ์

มีลักษณะเชิงจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องในแง่ของความไว้วางใจและความเชื่อถือที่ประชาชนจะให้กับพรรคการเมือง โดยพรรคการเมืองจะเป็นเหมือนสัญลักษณ์ที่ประชาชนให้ความไว้วางใจและเชื่อถือ ประชาชนรู้สึกว่ามี ความพอใจ สบายใจ หรือมั่นใจ แม้จะไม่มีผลในทางวัตถุให้เห็นก็ตาม

ซึ่งการสนองตอบทั้ง 4 ด้านดังกล่าวเป็นบทบาทที่พรรคการเมืองสามารถทำได้ตรงกับประชาชน สำหรับพรรคการเมืองไทยเองเห็นได้ว่าการสนองตอบ โดยเฉพาะในด้านการสนองตอบเชิงบริการและการสนองตอบเชิงจัดสรรผลประโยชน์มากที่สุด

Sigmund Neumann (อ้างในกมลทิพย์ วรรณวงศ์, 2542 : 15 - 16) กล่าวถึงหน้าที่ของพรรคการเมืองในระบบประชาธิปไตย โดยงานเบื้องต้นของพรรคการเมือง คือ การจัดการกับความต้องการของประชาชน พรรคการเมืองจะจัดระเบียบข้อเรียกร้องอันมากมายที่อยู่กระจัดกระจายของผู้ลงคะแนนเสียง เสนอความคิด ทำสิ่งเหล่านี้ให้ชัดเจนเป็นระบบ ทำให้เป็นไปตามหลักการของพรรค เป็นตัวแทนกลุ่มผลประโยชน์ใน สังคมเชื่อมความห่างเหินระหว่างปัจเจกบุคคลกับชุมชนขนาดใหญ่ นอกจากนี้พรรคยังจะให้การศึกษาทางการเมืองกับผู้ลงคะแนนเสียงในการแข่งขันที่มีระบบตั้งแต่ 2 พรรค และทำให้เข้าใจทางเลือกของเขาเองมากขึ้นร่วมกับผู้แข่งขันเพื่อให้ผลเป็นไปตามระบบพรรคการเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่งพรรคการเมืองในระบบประชาธิปไตย ได้สันนิษฐานว่า การประนีประนอมขั้นสุดท้ายจะสะท้อนการตัดสินใจที่มีเหตุผลและเป็นไปอย่างอิสระ

นอกจากนี้จรรยา สุภาพ (อ้างในกมลทิพย์ วรรณวงศ์, 2542 : 16 - 17) ได้สรุปหน้าที่ของพรรคการเมืองไว้ ดังนี้

1. เป็นเครื่องมือเชื่อมโยงกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมเข้าด้วยกัน
2. รวบรวมเอาประชาชนที่มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งเข้าเป็นกลุ่มก้อน เพื่อให้เกิดความผูกพันต่อกันเพื่อหวังว่าจะทำให้งานทางการเมืองดำเนินอย่างถูกต้อง ได้ผลและทำให้เกิดพลังทางการเมือง

3. กระตุ้นให้ประชาชนทั่วไปที่มีส่วนร่วมในการปกครองด้วยวิธีการเสนอตัวผู้แข่งขันที่มีชื่อเสียงลงสมัคร รับเลือกตั้ง จัดตั้งสโมสรหรือชมรมต่าง ๆ รวมทั้งการพักผ่อนหย่อนใจโดยหวังที่จะสร้างความสนใจทางการเมือง
4. ให้การศึกษาแก่ประชาชนโดยทั่วไปด้วยการแจกจ่ายเอกสาร แสดงสุนทรพจน์ทางสื่อมวลชนต่าง ๆ
5. กำหนดพื้นฐานหรือหลักเกณฑ์ในการที่จะทำให้กลุ่มต่าง ๆ ประชาชนร่วมมือปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม โดยเฉพาะการรวมกันเช่นนี้จะเห็นได้ชัดจากรัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้ง ซึ่งพรรคการเมืองมีส่วนช่วยให้คนจำนวนมากได้เห็นพ้องกัน ในปัญหาต่าง ๆ ยอมรับในทางออกแห่งปัญหาและเสนอตัวผู้เข้าแข่งขันที่จะเป็นผู้แก้ปัญหานั้น
6. พรรคการเมืองมีบทบาทในการเลือกตั้ง ทำให้การเลือกตั้งเป็นไปด้วยดี มีประสิทธิภาพและการเลือกตั้งนี้เองจะเป็นเครื่องผ่อนคลายความตึงเครียด
7. พรรคการเมืองเป็นผู้กำหนดนโยบายต่าง ๆ ซึ่งจะแสดงนโยบายนี้ต่อประชาชนในการรณรงค์หาเสียง
8. พรรคการเมืองมีส่วนร่วมในการค้นหาสมาชิก และทำให้ประชาชนสนับสนุนนโยบายได้และเสนอความคิดเห็นใด ๆ ที่มีส่วนส่งเสริมความพร้อมใจในการแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ
9. มีส่วนแสวงหาผู้สมัครรับเลือกตั้งและฝึกฝนอบรมคนเหล่านี้เพื่อเป็นผู้แทนราษฎร
10. นำเอาแผนการ นโยบายและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ไปชี้แจงให้ประชาชนทราบ
11. เป็นกลไกที่จะรับภาระในทางการเมืองและพร้อมที่จะดำเนินการทางการเมืองอยู่เสมอ
12. เมื่อได้รับเสียงข้างมากจะทำหน้าที่เป็นรัฐบาล และเมื่อได้รับเสียงข้างน้อยทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้าน คอยถ่วงดุลอำนาจของผู้ชนะการเลือกตั้งไม่ให้ใช้อำนาจเกินควร
13. พรรคการเมืองทำหน้าที่ในการรักษาผลประโยชน์ของชาติด้วยการชี้แจงให้ประชาชนทราบความเป็นไปของประเทศ และรับใช้ชาติด้วยการนำเอา นโยบายที่ประชาชนรับรองแล้วไปวางแผนและปฏิบัติตามแผนอย่างมีเหตุผล
14. พรรคการเมืองมีหน้าที่ในการเชื่อมโยงช่องว่างในทางเศรษฐกิจ ภูมิศาสตร์(ภูมิภาค นิยม) ทำให้ส่วนต่าง ๆ ของประเทศรวมเข้ากันได้

15. พรรคการเมืองมีหน้าที่หาข้อประนีประนอมต่าง ๆ เพื่อกำหนดไว้ในนโยบายของชาติ ทำให้ความต้องการของผู้ที่มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งได้รับผลคือ สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ๆ

16. เป็นช่องทางที่มติมหาชนสามารถแสดงออกได้อย่างชัดเจน

Gabriel Almond (อ้างใน ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์, 2539 : 297 - 299) ได้รวบรวมหน้าที่บทบาทของพรรคการเมืองนอกจากการรวมตัวเพื่อคัดเลือกคนเข้าสมัครชิงตำแหน่งทางการเมือง และเพื่อได้เป็นรัฐบาลว่ามีหน้าที่และบทบาท ดังนี้

1. การให้การอบรมกล่อมเกลாதองการเมือง
หน้าที่ของพรรคการเมืองคือให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชน เช่น พรรคการเมืองอาจจะเผยแพร่เอกสารหรือจัดการสัมมนาเพื่อให้ประชาชนเข้าใจในกระบวนการทางการเมืองแบบประชาธิปไตย
2. การชักนำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง
เช่น พรรคการเมืองจะกระตุ้นผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ไปใช้สิทธิของตนในวันเลือกตั้ง เป็นต้น
3. การสรรหาบุคคลเพื่อเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมือง
โดยเวลาที่จะมีการเลือกตั้งพรรคการเมืองจะพยายามสรรหาบุคคลที่มีความสามารถ ที่สุดเท่าที่สามารถหาได้เพื่อส่งเข้าชิงตำแหน่งทางการเมือง เช่น ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี วุฒิสมาชิก ประธานาธิบดี เป็นต้น
4. การสื่อสารทางการเมือง
พรรคการเมืองจะมีส่วนในการนำข่าวสารทางการเมืองสู่ประชาชน การให้สัมภาษณ์ของนักการเมืองเป็นวิธีหนึ่งที่นักการเมืองของแต่ละพรรคจะบอกกล่าวให้ประชาชนทราบถึงประเด็นหรือข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับส่วนรวม นอกจากจะให้ข้อเท็จจริงแล้วยังให้ความคิดเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ เป็นการนำข่าวสารส่งไปถึงประชาชน อาจมีประเด็นหรือแง่คิดต่างจากรายงานของสื่อมวลชน นอกจากนี้พรรคการเมืองที่สมาชิกของพรรคบางคนถูกกล่าวหาว่าทำความผิด ก็สามารถหาโอกาสชี้แจงกับประชาชนโดยผ่านสาขาพรรคหรือสื่อมวลชน ที่เป็นช่องทางการสื่อสารอีกทางหนึ่ง
5. การเรียกร้องผลประโยชน์แทนประชาชน
ในบางครั้งพรรคการเมืองจะทำหน้าที่เรียกร้องให้รัฐบาล สถานิติบัญญัติหรือข้าราชการริเริ่มกระทำบางอย่างเพื่อผลประโยชน์ต่อประชาชน เช่น เรียกร้องให้รัฐบาลสร้างมหาวิทยาลัย หรือโรงพยาบาลในท้องถิ่น เป็นต้น ในการเรียกร้องผลประโยชน์แทนประชาชนนั้นพรรคการเมืองอาจทำเพราะประชาชนเรียกร้องหรือพรรคการเมืองริเริ่มเองก็ได้

6. การรวบรวมกลั่นกรองผลประโยชน์ของประชาชน

เนื่องจากความต้องการของประชาชนมีความหลากหลาย พรรคการเมืองจะช่วยดูแลว่าประชาชนมีความต้องการให้รัฐบาลทำอะไรบ้าง เพราะประชาชน ไม่มีโอกาสจะร้องทุกข์หรือเสนอความเห็นต่อรัฐบาลได้ทุกคน พรรคการเมืองจะต้องรวบรวมความคิดของประชาชนมาจัดหมวดหมู่ว่าอะไรควรเรียกร้องไปยังรัฐบาลบ้างและจังหวัดไหนต้องการอะไรมากที่สุด เป็นต้น

7. การกำหนดนโยบาย

แม้พรรคการเมืองที่เป็นรัฐบาลจะทำหน้าที่ร่างนโยบาย แต่พรรคการเมืองที่ไม่ได้ร่วมรัฐบาลจะมีส่วนในการร่างนโยบายของรัฐบาลด้วย ในทางอ้อม เช่น อาจมีการตกลงภายในคณะกรรมการของพรรคและพรรคฝ่ายค้านจะแสดงความเห็นออกไป ซึ่งถ้ามีเหตุผลที่รัฐบาลก็ต้องรับฟัง เพราะมีฉะนั้นอาจเสียคะแนนนิยมจากประชาชนและยังเป็นการสร้างความนิยมให้แก่ฝ่ายค้านและทำให้พรรคฝ่ายรัฐบาลเสื่อมความนิยมด้วย

8. การสอดส่องดูแลการนำเอานโยบายไปปฏิบัติ

เมื่อรัฐบาลวางนโยบายในการบริหารประเทศไว้แล้ว พรรคการเมืองทั้งฝ่ายค้านและรัฐบาลก็จะสอดส่องว่ามีการนำนโยบายไปปฏิบัติจริงหรือไม่ เพราะหากไม่มีการนำไปปฏิบัติหรือปฏิบัติแล้วแต่มีปัญหาเกิดขึ้นหรือมีการคอร์รัปชันเกิดขึ้น พรรคการเมืองก็จะเสียคะแนนนิยมจากประชาชนไป พรรคฝ่ายค้านเองก็ต้องคอยสอดส่องดูแลเพื่อหาข้อบกพร่องของรัฐบาลเพื่อประโยชน์ของประชาชน เป็นการสร้างความนิยมแก่พรรคฝ่ายค้านและทำให้พรรคฝ่ายรัฐบาลเสื่อมความนิยมลงไปด้วย

9. การวินิจฉัยปัญหาที่เกิดจากการปฏิบัตินโยบายของรัฐบาล

บางครั้งการปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลก็อาจมีปัญหาตามมา เช่น รัฐบาลจะตัดถนนแต่ประชาชนกลุ่มหนึ่งประท้วงไม่ให้ผ่านที่ของตน ซึ่งรัฐบาลก็ต้องดำเนินการไปตามกฎหมาย อาจให้ศาลยุติธรรมตัดสิน โดยทั้งนี้พรรคการเมืองจะเล็งการเสียความนิยมจากประชาชน และการนำนโยบายไปปฏิบัติบางครั้งพรรคดำเนินการไปเพื่อเพิ่มความนิยมจากประชาชนต่อพรรค

บทบาทหน้าที่เหล่านี้ ถือเป็นหน้าที่บทบาทหลักของพรรคการเมืองที่จำเป็นอย่างยิ่งที่พรรคการเมืองในระบอบการปกครองสมัยใหม่ต้องกระทำ และยังคงต้องหาวิธีการใหม่ ๆ เพื่อให้การทำหน้าที่สำเร็จ บรรลุผลหรือปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งนี้ก็เพื่อการรักษาหรือเพิ่มการสนับสนุนจากประชาชนส่วนใหญ่ไว้

2.1.3 ความสำคัญของพรรคการเมือง

พรรคการเมืองเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งในระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบอบรัฐสภา กล่าวคือ การปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะต้องมีกลุ่มของบุคคลที่รวบรวมกันขึ้นเนื่องจากความคิดเห็นทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในแนวทางกว้าง ๆ คล้ายคลึงกัน และมีการต่อสู้แข่งขันทางการเมืองโดยวิถีทางแห่งระบอบประชาธิปไตย เพื่อต่อรองผลประโยชน์ต่างๆ ดังกล่าวหรือเพื่อสร้างอิทธิพลในการเป็นรัฐบาลเสียเอง กลุ่มบุคคลดังกล่าวคือ พรรคการเมือง (Robert Michels, 1968 : 20-25)

ในทางทฤษฎีนักรัฐศาสตร์หลายท่านมีความเห็นว่า พรรคการเมืองเป็นผลสืบเนื่องมาจากเสรีภาพ (Liberty) และความเสมอภาค (Equality) ของมนุษย์ที่จะพยายามต่อรองผลประโยชน์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่จะให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนส่วนใหญ่มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และในขณะที่เดียวกันก็พยายามสร้างอิทธิพลเหนือรัฐบาลของตนหรือพยายามจะเข้าไปเป็นรัฐบาลเพื่ออำนวยความสะดวกตามนโยบายของตน และพรรคการเมืองยังเป็นเครื่องประกันเสรีภาพและความเสมอภาคของประชาชนไม่ให้ผู้มีอำนาจทางการเมืองดำเนินการปกครองแบบเผด็จการ รวมทั้งการรัฐประหาร (Coup D'etat) หรือการกบฏใด ๆ ซึ่งมุ่งเปลี่ยนแปลงรัฐบาลอันไม่ใช่วิถีทางแห่งระบอบประชาธิปไตย (ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, 2524 : 3)

พรรคการเมืองย่อมแสดงออกในการกำหนดนโยบายทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในแนวทางกว้าง ๆ ว่ารัฐบาลจะดำเนินการอย่างไร จึงจะเกิดประโยชน์ต่อรัฐบาลมากที่สุด และพรรคการเมืองก็จะเป็เครื่องกำหนดความต้องการของประชาชนในทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมในแนวทางกว้าง ๆ ด้วยและในสังคมที่มีความซับซ้อนในความต้องการของประชาชนหลายกลุ่ม พรรคการเมืองก็จะเป็นตัวกลางในการไกล่เกลี่ยและรวบรวมความต้องการของประชาชนนั้นขึ้นมาทำให้เป็นประชามติและประชามตินั้นเป็นจริง

นอกจากนี้พรรคการเมืองยังมีบทบาทในการพัฒนาทางการเมือง กล่าวคือ การทำให้ประชาชนได้รับผลประโยชน์จากการกำหนดนโยบายของพรรคมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ไม่ว่าจะเป็นพรรคการเมืองที่มีเสียงข้างมากในสภานิติบัญญัติ (พรรครัฐบาล) หรือพรรคที่มีเสียงข้างน้อยในสภานิติบัญญัติ (พรรคฝ่ายค้าน) เพราะพรรคการเมืองที่เป็นรัฐบาลย่อมดำเนินการปกครองไปตามแนวนโยบายที่แถลงต่อสภา พรรคฝ่ายค้านก็มุ่งปกป้องผลประโยชน์ของประชาชน โดยพยายามชี้จุดอ่อนของรัฐบาลเพื่อให้รัฐบาลแก้ไข เช่น การเสนอกะทะ การเปิดอภิปรายทั่วไป เป็นต้น

และพรรคการเมืองยังเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นไปอย่างได้ผล อาจกล่าวได้ว่าพรรคการเมืองเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย (ขจัดภัย บรูซพัฒนา, 2511 : 3) เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ เป็นต้น ด้วยเหตุที่พรรคการเมืองเป็นสถาบันที่สำคัญต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย ประเทศต่าง ๆ จึงรับเอาแนวความคิดเกี่ยวกับพรรคการเมืองไว้ในประเทศของตนและพัฒนาเป็นสถาบันหลักในประเทศของเขาและเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของประชาชน (ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, 2524 : 5)

ซึ่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยพรรคการเมืองเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องมี เพราะพรรคการเมืองย่อมแสดงออกซึ่งนโยบายการปกครองบ้านเมืองว่าจะดำเนินไปทางใดและเป็นเครื่องมือสำหรับแสดงเจตจำนงของประชาชน ตลอดจนเป็นตัวเชื่อมประชาชนกับกลไกของการปกครอง และถ้าไม่มีพรรคการเมืองแล้วการที่รัฐบาลจะรับผิดชอบต่อผู้เลือกตั้งย่อมเป็นการยาก แต่ถ้าเป็นพรรคการเมืองแล้วผู้เลือกตั้งสามารถปฏิเสธไม่สนับสนุนผู้สมัครของฝ่ายรัฐบาลได้ถ้าเห็นว่า รัฐบาลดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดหรือสนับสนุนถ้าเห็นว่ารัฐบาลทำถูกต้อง พรรคการเมืองจึงเป็นเหมือนห่วงเชื่อมระหว่างสังคมกับรัฐ ระหว่างประชาชนและกลุ่มชนกับองค์กรของรัฐ (นิสสัย เวชชาชีวะ, 2510 : 406)

ดังนั้นเราอาจสรุปความสำคัญของพรรคการเมืองได้ว่า (สมพงษ์ เกษมสิน, 2520 : 433-434)

1. เป็นเจตจำนงของประชาชน โดยที่กลุ่มบุคคลที่มีความเห็นสอดคล้องต้องกันในหลักการใหญ่มารวมตัวกันเป็นพรรคการเมือง
2. พรรคการเมืองที่ได้รับเสียงสนับสนุนจากประชาชนมากที่สุดก็จะได้รับมอบหมายให้จัดตั้งรัฐบาล เพราะถือว่าเป็นตัวแทนของประชาชนส่วนใหญ่ที่ได้มอบความไว้วางใจให้แก่พรรคการเมืองนั้นทำหน้าที่บริหารประเทศ
3. พรรคการเมืองจะสามารถอำนวยความสะดวกในการที่จะจัดตั้งคณะผู้บริหารประเทศให้เป็นไปตามเจตจำนงของพรรค
4. พรรคการเมืองเป็นเครื่องมือที่จะทราบความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ว่ามีความต้องการให้ดำเนินการบริหารประเทศไปในแนวทางใด เช่น การออกกฎหมาย
5. พรรคการเมืองเป็นผู้ประสานให้ผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารดำเนินการไปในทิศทางที่สอดคล้องกัน
6. พรรคการเมืองช่วยทำให้สามารถแยกสมาชิกสภาผู้แทนออกเป็นฝ่ายค้านและฝ่ายสนับสนุนได้อีกด้วย
7. พรรคการเมืองเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับลัทธิการปกครองระบอบประชาธิปไตย

2.1.4 ลักษณะของพรรคการเมืองที่แท้จริง

ความหมายของพรรคการเมืองที่กล่าวมาในตอนต้นนั้นเป็นการให้ความหมายและการวิเคราะห์ทั่วไป สำหรับพรรคการเมืองที่แท้จริง หมายถึงสถาบันหลักที่ประคับประคอง การเข้าร่วมในกระบวนการเมืองของประชาชนเป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผน ประชาชนสามารถใช้พรรคการเมืองเป็นเครื่องมือในการควบคุมบริหารราชการแผ่นดินได้อย่างแท้จริง และเป็นองค์กรที่มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาของประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ มิใช่เป็นกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง กลุ่มฉวยโอกาสเรียกกันว่า พรรคการเมืองเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว Joseph La Palombara และ Myron Weiner ได้วางหลักเกณฑ์ในการพิจารณาลักษณะของพรรคการเมืองที่แท้จริง 4 ประการ คือ (Joseph La Palombara and Myron Weiner, อ้างในสุวัณณ์ จันทร์สุข, 2539 : 19 - 21)

พรรคการเมืองต้องมีความยั่งยืน ซึ่งความยั่งยืนต้องไม่ขึ้นอยู่กับชีวิตหรืออำนาจของผู้นำพรรคการเมือง หมายถึงเป็นพรรคการเมืองที่รวมตัวกันโดยยึดหลักการหรืออุดมการณ์เป็นหลัก ต้องไม่ยึดถือบุคลิกภาพหรืออำนาจของผู้นำเป็นหลักในการรวมตัวกัน เพราะพรรคการเมืองที่ยึดถือผู้นำหรืออำนาจของผู้นำเป็นหลักนั้น ย่อมเกิดการล่มสลายหรือแตกสลายได้ง่าย เมื่อผู้นำนั้นเสียชีวิตหรือเสียอำนาจไป แต่พรรคการเมืองที่รวมตัวกันโดยยึดหลักการหรืออุดมการณ์ พรรคการเมืองในลักษณะเช่นนี้ย่อมเป็นที่น่าเชื่อถือว่าจะดำเนินกิจการของพรรคอย่างมีเหตุผล ไม่ใช่ตามความต้องการของบางคน เพราะพรรคการเมืองต้องดำเนินการตามความคิดเห็นหรือข้อตกลงของสมาชิกส่วนมาก และพรรคการเมืองที่รวมตัวกันโดยยึดอุดมการณ์เป็นหลักย่อมมีความมั่นคง เพราะแม้ผู้ร่วมก่อตั้งพรรคจะสิ้นชีวิตแต่สมาชิกคนอื่น ๆ ก็สามารถสืบทอดอุดมการณ์ต่อไปได้

พรรคการเมืองจะต้องมีองค์กร หรือสาขาพรรคแผ่กระจายไปในระดับท้องถิ่นและมีข่ายการติดต่อประสานงานระหว่างสำนักงานใหญ่กับสาขาพรรคในท้องถิ่น พรรคการเมืองที่แท้จริงต้องมีระบบการติดต่อกับประชาชนอย่างต่อเนื่อง สาขาของพรรคในท้องถิ่นนับเป็นองค์กรพื้นฐานที่สำคัญของพรรคการเมือง เพราะจะทำหน้าที่ประสาน เชื่อมโยงระหว่างพรรคการเมืองกับประชาชนและกลุ่มต่าง ๆ โดยสาขาพรรคการเมืองจะทำหน้าที่แสวงหาและสนับสนุนพรรคการเมืองในการเลือกตั้ง ดังนั้นการมีสาขาพรรคจึงเป็นรากฐานที่ทำให้พรรคการเมืองมีความเข้มแข็ง และพรรคการเมืองก็จะมีลักษณะเป็นพรรคของประชาชน เป็นการดึงให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองและใช้พรรคการเมืองเป็นเครื่องมือในการควบคุมรัฐบาลได้

ผู้นำพรรคการเมืองต้องมีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ในการที่จะรวมอำนาจการตัดสินใจ นโยบายของตนแต่ผู้เดียว หรือเข้าร่วมกับพรรคการเมืองอื่น ไม่เพียงแต่จะใช้อิทธิพลเข้าแทรกแซงนโยบายเท่านั้น หมายความว่า ผู้นำพรรคการเมืองต้องมีความมุ่งหมายให้พรรคการเมืองของตนเข้า

เป็นรัฐบาลเพื่อควบคุมบุคลากร และนโยบายในการบริหารประเทศ ในกรณีที่พรรคการเมืองของตนชนะการเลือกตั้ง หรือจัดตั้งเป็นรัฐบาลผสมในกรณีที่มิได้รับเลือกตั้งเข้ามามีเสียงข้างมาก เพราะการที่พรรคได้เข้าเป็นรัฐบาลย่อมมีโอกาสนำนโยบายของพรรคไปประกอบเป็นนโยบายของรัฐบาลเพื่อให้สมาชิกพรรคและประชาชนที่สนับสนุนพรรคได้รับประโยชน์จากนโยบายนั้นอันเป็นการสร้างศรัทธาให้เกิดกับพรรค

พรรคการเมืองต้องพยายามหาคะแนนเสียงเมื่อมีการเลือกตั้ง และหาความสนับสนุนจากมหาชนทั่วไป พรรคการเมืองที่แท้จริงต้องพยายามขยายความคิดของพรรคและให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการเมือง ซึ่งแง่มุมปัญหาทางการเมืองแก่ประชาชนตลอดเวลา และเสนอแนะนโยบายให้ประชาชนเลือก เพราะพรรคการเมืองมีจุดมุ่งหมายเข้าไปเป็นรัฐบาลบริหารประเทศ การสร้างค่านิยมให้กับพรรคการเมืองเพื่อชนะการเลือกตั้ง บางครั้งต้องใช้เวลาที่นานดั่งนั้น พรรคการเมืองนอกจากจะหาคะแนนเสียงเมื่อมีการเลือกตั้งแล้วต้องมีการดำเนินบทบาทอยู่ตลอดเวลา และมีการเตรียมความพร้อมอยู่เสมอ โดยเฉพาะประเทศที่ระบอบประชาธิปไตยยังมีอายุน้อย พรรคการเมืองต้องดำเนินบทบาทเป็นผู้เร้าให้ประชาชนเกิดความสำนึกทางการเมือง และเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากที่สุด ซึ่งการดำเนินบทบาทดังกล่าวยังเป็นการดึงประชาชนเข้ามาสนับสนุนพรรคการเมืองอีกด้วย และที่สำคัญพรรคการเมืองจะต้องได้รับการสนับสนุนจากมหาชนทั่วไป ไม่ใช่เป็นเพียงกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เท่านั้น โดยการสนับสนุนต้องเน้นที่พรรคเป็นหลัก ได้แก่ นโยบายพรรค อุดมการณ์พรรค แนวทางการแก้ปัญหาของพรรคไม่ไข่มุ่งเน้นโดยส่วนตัว หรือการเป็นชาตินิยม

2.2 แนวคิดเรื่องบทบาท

บทบาทตามความคิดของ Ralph Linton (อ้างในสงวน สุทธิเลิศอรุณ, 2522 : 34-35) ให้แนวคิดในเรื่องสถานภาพหรือฐานะ (Status) และบทบาท (Role) ไว้ว่า สถานภาพเป็นนามธรรม ซึ่งหมายถึง ฐานะหรือตำแหน่ง ซึ่งจะเป็นเครื่องกำหนดบทบาทของตำแหน่งนั้น ๆ ว่าตำแหน่งนั้นจะมีภาระกิจและหน้าที่อย่างไรบ้าง บุคคลจะแสดงบทบาทได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. วัฒนธรรมประเพณีและความปรารถนาของสังคมที่เกี่ยวข้อง
2. ลักษณะเฉพาะของสังคม
3. บุคลิกภาพและความจำเป็นของผู้แสดง

Homas (อ้างในสงวน สุทธิเลิศอรุณ, 2522 : 36-37) กล่าวว่า ตำแหน่งเป็นสาระของพฤติกรรมสัมพันธ์ บุคคลจะปฏิบัติหรือกระทำการใดก็ตามก็ต่อเมื่อเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อตนเอง และคำนึงถึงอยู่เสมอว่า ตำแหน่งเป็นเพียงเครื่องกระตุ้นให้เกิดการกระทำ ฉะนั้นบุคคลย่อมจะเปลี่ยนบทบาทไปตามตำแหน่งที่ครองอยู่เสมอ

Parson (อ้างในสงวน สุทธิเลิศอรุณ, 2522 :37) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ต่อมนุษย์ในสังคมทำให้มนุษย์ต้องเพิ่มบทบาทพิเศษแต่ละบุคคล ทำให้บุคคลในสังคมจำเป็นต้องติดต่อสัมพันธ์กัน บุคคลเหล่านั้นจะต้องมีความสนใจพิเศษต่อกัน

สิทธิโชค วรรณสันติกุล (สิทธิโชค วรรณสันติกุล, 2526 : 138) กล่าวว่า บทบาท หมายถึงพฤติกรรมของบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งหรือสถานภาพนั้น

John Wahlke (อ้างในAlan C. Isaak, 1975 : 199 - 204) กล่าวว่า บทบาทเป็นการสร้างกิจกรรมทางการเมือง โดยอาศัยบริบทแต่ละสังคม กรอบแนวคิดของแต่ละคนและยังขึ้นอยู่กับพฤติกรรมการตอบโต้จากผู้อื่น

สถาบันทางการเมืองเป็นการรวมรูปแบบพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหลายบทบาท เราจึงสามารถอธิบายพฤติกรรมของแต่ละบุคคล โดยดูบทบาทที่มีอยู่ต่อเนื่องในสถาบันนั้น

ดังนั้น กล่าวโดยสรุป บทบาท คือ การแสดงพฤติกรรมของบุคคลตามนิสัยสิทธิและหน้าที่ความรับผิดชอบของสถานภาพ ดังนั้นเราต้องเข้าใจถึงเรื่อง

1. สถานภาพ (Status) ซึ่งบุคคลได้สถานภาพมาจาก 3 ทางคือ สถานภาพโดยกำเนิด สถานภาพที่ได้สร้างขึ้นภายหลังและสถานภาพที่ได้มาโดยควบคู่กัน
2. บทบาท (Role) การแสดงบทบาทแบ่งได้ 3 ลักษณะ คือ
 - 2.1 บทบาทตามคาดหวัง คือ บทบาทที่ต้องแสดงตามความคาดหวังของผู้อื่น
 - 2.2 บทบาทตามลักษณะการรับรู้ เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพรับรู้เองว่าตนควรจะมีบทบาท เช่นไร
 - 2.3 บทบาทที่แสดงจริง เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพแสดงจริง ซึ่งอาจเป็นบทบาทที่สังคมคาดหวัง หรือเป็นบทบาทที่ตนเองคาดหวัง หรืออาจเป็นทั้งสองอย่างคู่กันไป

บทบาทของบุคคลนั้นหากดำเนินการตามแนวทางที่ตอบสนองความต้องการของบุคคลสอดคล้องกับความมุ่งหวังในบทบาทที่สถาบันที่สังคมมุ่งหวังพฤติกรรมที่ ปราบฎก็จะเป็นไปได้

ในทางที่ราบรื่น แต่หากการดำเนินบทบาทนั้นไม่สอดคล้องกับบทบาท หน้าที่และความมุ่งหวังของ สังคมพฤติกรรมที่ปรากฏก็จะเป็นไปในทางลบ

บุคคลในสังคมทุกคนย่อมมีสถานภาพหรือตำแหน่งทางสังคมที่แตกต่างกันไป ความขัดแย้งของบทบาท เกิดจากการที่บุคคลแสดงบทบาทแล้วไม่เป็นไปตามที่สังคมหรือที่ตนคาดหวัง เกิดจากสาเหตุ

1. เกิดจากบุคคลที่สวมบทบาท มีความบกพร่องทางด้านร่างกาย จิตใจซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการแสดงบทบาท
2. ความสับสนของบทบาท เกิดจากบทบาทที่กำหนดให้ไม่ชัดเจนพอ ทำให้ผู้ที่สวมบทบาทหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องเกิดความสับสน สามารถแยกพฤติกรรมได้ ดังนี้
 - 2.1 การกำหนดบทบาทไม่ชัดเจน
 - 2.2 เกิดจากความไม่ถูกต้องของบทบาท
 - 2.3 การขาดการกำหนดบทบาท คือ ไม่ได้กำหนดบทบาทให้แก่ผู้แสดงบทบาท
 - 2.4 เกิดจากการละเมิดบทบาท คือ การได้รับมอบหมายบทบาทแต่ไม่แสดงบทบาท

บาทที่ได้รับมอบหมายหรือแสดงบทบาทมากหรือน้อยกว่าบทบาทที่ได้รับ

นอกจากนี้ความขัดแย้งของบทบาทจะเกิดขึ้นเมื่อมีความซับซ้อนในบทบาทที่บุคคลนั้น เป็นอยู่ที่มีหลายบทบาทพร้อม ๆ กัน จนยากที่จะกำหนดลงไปแน่ชัดว่าบทบาทใดเป็นบทบาทหลัก หรือบทบาทรองและเราควรแสดงพฤติกรรมในบทบาทนั้น ๆ อย่างไร (Alan C. Isaak, 1975 : 202 - 204)

ความคาดหวังในบทบาท

ความคาดหวังไม่ได้เป็นการเจาะจงเฉพาะการกระทำอย่างเดียว แต่รวมถึงแรงจูงใจ ความเชื่อ ความรู้สึก ทัศนคติและค่านิยมอีกด้วย

ความคาดหวังในบทบาทเป็นเรื่องของการที่สมาชิกของกลุ่มโดยทั่วไปรับรู้หรือตั้งความหวังไว้ว่า บุคคลที่ครอบครองสถานภาพนั้นอยู่ควรจะทำ หรือ มีแรงจูงใจ หรือ มีความเชื่อ มีความรู้สึก มีทัศนคติหรือมีค่านิยม อย่างไร

การที่บุคคลจะรับรู้ว่าคุณเองควรจะแสดงบทบาทอย่างไรนั้น บุคคลก็รับรู้มาจากความคาดหวังของสมาชิกอื่นที่มีต่อเขา เช่น ผู้ที่จะครอบครองสถานภาพของผู้นำ ต้องเรียนรู้ว่าสมาชิกกลุ่มที่เขาเป็นผู้นำนั้นมีความคาดหวังในบทบาทของผู้นำเป็นอย่างไร รวมทั้งการที่ผู้นำรับรู้บทบาทของผู้นำในความคิดของเขาเองแล้วจึงแสดงบทบาทตามที่ควรจะเป็น ถ้ามบทบาทที่แสดงออก

มาตรงกับความคาดหวังของสมาชิกส่วนใหญ่เขาก็ได้รับความนิยมชมชอบ แต่ถ้าขัดกับความคาดหวังเขาก็จะไม่ได้รับการสนับสนุนอีก (สิทธิโชค วรานุสันติกุล, 2526 : 140)

Sarbin & Allen ได้ให้ความหมายของความคาดหวังในบทบาทว่า ประกอบด้วยสิทธิและหน้าที่ของผู้ดำรงตำแหน่งทางสังคมใน การที่จะมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในสังคมนั้น ซึ่งบุคคลต่าง ๆ ในสังคมช่วยกันสะสมเรื่อยมาเป็นเวลานาน เช่นตำแหน่งครูใหญ่ในโรงเรียนต่าง ๆ ต้องแสดงตามอำนาจและสิทธิของตนที่มีอยู่ คนที่เข้ามาดำรงตำแหน่งภายหลังก็ต้องเรียนรู้บทบาทจากคนก่อนไปเรื่อย ๆ จนบทบาทของครูใหญ่เป็นที่รู้จักของคนหมู่มาก ทำให้คนเกิดความคาดหวังว่า ใครก็ตามที่เข้ามาดำรงตำแหน่งนี้ควรแสดงบทบาทตามที่รับรู้กันมา

เราจึงกล่าวได้ว่า ความคาดหวังในบทบาทนั้นได้มาจากการสะสมความรู้ความคิด ความเชื่อที่มีติดต่อกันมานาน ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นแนวทางว่าผู้ที่เข้ามาดำรงตำแหน่งทางสังคมนั้น ควร จะแสดงบทบาทอย่างไรจึงจะเหมาะสมกับบทบาทของผู้ดำรงตำแหน่งนั้น (สิทธิโชค วรานุสันติกุล, 2526 : 141-142)

Alan C. Isaak อธิบายเรื่องความคาดหวังในบทบาทไว้ว่า (Alan C. Isaak, 1975 : 202 - 203)

ในทางการเมือง ตัวแสดงทางการเมือง บทบาทที่เขาแสดงเกิดจากความคาดหวังในบทบาทจาก

1. ปัจจัยภายนอก เช่น บุคคลภายนอกจะมีความเชื่อว่า ประธานาธิบดีควรทำหรือไม่ควรทำอะไร รวมถึงหน้าที่ที่ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และปทัสถานทางสังคม
2. ปัจจัยภายใน เป็นการรับรู้จากตัวผู้ดำรงตำแหน่งนั้น ๆ โดยจะประเมินว่าเขาถูกคาดหวังอย่างไรจากบุคคลภายนอกและเพื่อการทำงานที่มีประสิทธิภาพ เขาก็จะปรับบทบาทของตนเป็นไปตามความคาดหวังนั้น อย่างไรก็ตาม ใด ๆ ก็ดี ตัวผู้แสดงบทบาทนั้นจะยังรวมเอาทัศนคติ ความเชื่อ อุดมคติของตนเองผสมผสานเข้าไปแล้วออกมาเป็นพฤติกรรมต่อบทบาทที่เขาแสดงอยู่เมื่อเรารู้ความคาดหวังจากสังคมหรือภายนอกว่าเป็นอย่างไรต่อบทบาทนั้น ๆ เราสามารถที่จะทำนายหรืออธิบายพฤติกรรมของผู้สวมบทบาทนั้นได้อย่างแม่นยำขึ้น รวมถึงการเลือกสรรทางการเมืองเราก็สามารถสรรหามูลค่าที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับความคาดหวังในตำแหน่งนั้น ๆ ได้เพื่อการทำงานที่มีประสิทธิภาพ

สำหรับบทบาทของพรรคการเมืองที่เราศึกษาก็เป็นบทบาทในการเป็นตัวแทนประชาชนที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามา การจะดำเนินบทบาทอย่างไร ตอบสนองความต้องการของประชาชนเพียงใด บทบาทดังกล่าวจะเป็นไปตามกลุ่มที่เขาสังกัดอยู่ในที่นี้คือพรรคการเมือง

2.3 แนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมือง

แนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) นั้นมีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ได้แก่

Sidney Verba (Sidney Verba, 1978 : 46) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกฎหมายของประชาชน ที่มุ่งใช้อิทธิพลไม่มากนักน้อยต่อการเลือกคณะผู้ปกครอง แต่คำจำกัดความนี้เป็นคำจำกัดความแบบหยาบ ๆ แต่จะให้ภาพของการมีส่วนร่วมทางการเมืองว่าเป็นกิจกรรมที่มุ่งให้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล

ในขณะที่ Huntington & Nelson (Samuel P. Huntington, 1982 : 11-15) ได้เน้นถึงความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ต่างไปจากการกระทำอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นเรื่องของกิจกรรมหรือการกระทำ (Activity) ไม่ใช่เรื่องทัศนคติและใช้กับบุคคลธรรมดาที่ไม่ใช่ผู้นำการเมืองหรือผู้นำทางการเมือง (ถ้าเป็นผู้นำทางการเมืองหรือนักการเมืองจะใช้คำว่าบทบาททางการเมือง) นอกจากนี้การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะต้องเป็นเรื่องที่แสดงออกเพื่อให้มีผลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลหรือผู้นำประเทศ ดังนั้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงอาจเป็นไปได้ทั้งถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย โดยสันติวิธีหรือวิธีที่รุนแรง ทั้งนี้ผลการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความสามารถทางการเมืองและอำนาจทางการเมืองของบุคคลผู้นั้น

นอกจากนี้ Huntington & Nelson กล่าวว่า การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นกิจกรรมที่ประชาชนโดยส่วนตัวมุ่งที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล โดยแยกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. การเข้ามามีส่วนร่วมนี้ หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่ไม่รวมทัศนคติ
2. การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง มุ่งที่จะให้ความสำคัญกับกิจกรรมทางการเมืองของราษฎร ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ถือเป็นกิจกรรมทางการเมืองของแต่ละบุคคลในฐานะที่เป็นราษฎร นั่นเอง
3. การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง เราให้ความสนใจเฉพาะกิจกรรมที่มุ่งกระทบต่อการตัดสินใจของรัฐบาล มุ่งเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เรายอมรับว่า มีอำนาจหน้าที่

โดยชอบธรรมในการตัดสินใจนโยบายขั้นสุดท้าย เกี่ยวกับการใช้อำนาจแบ่งสรรคุณค่าต่าง ๆ ภายในสังคมไม่ว่ากิจกรรมนั้นจะถูกตั้งตามกฎหมาย หรือระเบียบธรรมเนียม ประเพณีที่วางไว้หรือไม่ก็ตาม

4. การมีส่วนร่วมทางการเมือง ยังหมายรวมถึง กิจกรรมที่บางคนมุ่งจะใช้อิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลด้วย กิจกรรมที่บุคคลเข้าไปมีส่วนร่วมถือเป็นอิสระในตนเอง ส่วนกิจกรรมของบางคนเรียกว่า การเข้ามามีส่วนร่วมแบบการระดม

Nie, Verba and Welch (อ้างในจิราวรรณ จงสุทธนามณี, 2539 : 19) ได้ให้ความหมายของกิจกรรมทางการเมืองในลักษณะที่กว้าง และชัดเจนขึ้น โดยแบ่งกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองออกเป็น 4 รูปแบบ คือ

1. การเลือกตั้งเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นอยู่อย่างสม่ำเสมอ ในระบอบประชาธิปไตยและมีอิทธิพลต่อผู้นำทางการเมืองมาก เนื่องจากเป็นสิ่งที่แสดงถึงความนิยมและการสนับสนุนของประชาชนหรือเป็นแรงกดดันที่ทำให้ผู้นำต้องเปลี่ยนแปลงนโยบาย เพื่อให้ได้รับการสนับสนุนต่อไป
2. การรณรงค์หาเสียงเป็นกิจกรรมที่ทำให้ประชาชนสามารถเพิ่มอิทธิพลต่อผู้นำได้ โดยการกำหนดคะแนนเสียงให้แก่ผู้สมัครคนใดคนหนึ่งไว้ก่อน แต่ก็อาจนำไปสู่ความขัดแย้งได้ อย่างไรก็ตาม กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่ยากและต้องอาศัยความคิดริเริ่มมากกว่าการเลือกตั้ง แต่ก็ยังเป็นกิจกรรมที่สามารถสื่อข่าวสารหรือบ่งบอกความชื่นชอบของประชาชนที่มีต่อผู้นำได้มากกว่า เพราะประชาชนที่เข้าร่วมรณรงค์หาเสียงย่อมมีความใกล้ชิด มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับผู้สมัครรับเลือกตั้งมากขึ้น กิจกรรมเหล่านี้ ได้แก่ การชักชวนผู้อื่น ไปเลือกตั้ง การทำงานเพื่อพรรคการเมือง การรวมประชุมทางการเมือง การบริจาคเงินให้พรรคและการเป็นสมาชิกพรรคการเมือง
3. การติดต่อข้างต้น เป็นการติดต่อหรือเผชิญหน้ากับรัฐบาล หรือหน่วยงานของรัฐ โดยลำพังตนเองและเป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับระยะเวลาและเป้าหมายและเนื้อหาสาระในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลได้เอง จึงสามารถคาดหวังผลประโยชน์ได้มาก แต่มีอิทธิพลต่อรัฐบาลเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เนื่องจากการกระทำของบุคคลจำนวนน้อย กิจกรรมก็มักไม่มีความขัดแย้งกับบุคคลอื่นและต้องการความคิดริเริ่มค่อนข้างมาก กิจกรรมในรูปแบบนี้ ได้แก่ การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐเกี่ยวกับปัญหาเฉพาะหรือปัญหาส่วนรวมเพื่อร้องเรียนให้มีการแก้ไขปรับปรุง

4. การร่วมกันในกิจกรรมบางอย่างขององค์กรหรือกลุ่มที่เกี่ยวกับปัญหาทางการเมืองและสังคม เป็นกิจกรรมที่บุคคลร่วมกระทำกับบุคคลอื่น ซึ่งอาจกระทำร่วมกันในกิจกรรมภายในองค์กรที่เป็นทางการไม่เป็นทางการก็ได้ กิจกรรมนี้อาจเกิดขึ้นในเวลาใดและเกี่ยวกับปัญหาใดขององค์กรก็ได้ การมีส่วนร่วมแบบนี้มีอิทธิพลต่อรัฐบาลมาก เนื่องจากมีบุคคลจำนวนมากเข้าร่วมและอาจเกิดการขัดแย้งระหว่างกลุ่มขึ้นได้

Myron Weiner ได้สำรวจและรวบรวมความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่นักรัฐศาสตร์ให้ไว้ 10 ประการดังนี้ (อ้างในจิราวรรณ จงสุทธานามณี, 2539 : 16)

1. การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การกระทำที่สนับสนุนหรือเรียกร้องต่อผู้นำประเทศ
2. การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง ความพยายามที่จะสร้างความสำเร็จผลหรือสร้างอิทธิพลต่อการปฏิบัติการของรัฐหรือการเลือกผู้นำในวงการรัฐบาล
3. การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การกระทำที่ถูกต้องชอบธรรมโดยกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณีของประชาชน เช่น การใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง การเดินขบวนด้วยความสงบ ฯลฯ เป็นต้น และสิ่งเหล่านี้ต้องได้รับการรับรองว่าถูกต้องชอบธรรมด้วย
4. การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การกระทำที่มีตัวตนที่เข้าไปใช้อำนาจแทนตน
5. การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง ความแปลกแยกหรือละวางจากการยุ่งเกี่ยว (Alienation) จากการเมือง เนื่องจากเห็นว่า แม้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองก็ไม่ทำให้บังเกิดผลอะไรขึ้น ซึ่งตรงนี้จะแตกต่างจากความเฉื่อยชาหรือเฉยเมยทางการเมือง (Apathy) ที่เป็นการขาดความสนใจทางการเมืองโดยสิ้นเชิง และไม่กระทำการใดๆ ทางการเมืองเลย
6. การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง ความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยว (Active) หรือพวกที่ชอบทำกิจกรรมทางการเมือง (Activists)
7. การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การกระทำที่มีการพยายามในการผลักดันอย่างต่อเนื่องและคงที่ (Persistence and Continue) ซึ่งอาจจะมีการจัดเป็นสถาบันหรือเป็นการประทุขึ้นอย่างทันทีทันใด เช่น การจลาจล
8. การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การกระทำที่มุ่งต่อการเลือกผู้นำทางการเมือง มุ่งที่จะมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะ หรือเป็นความพยายามที่จะมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของทางราชการ

9. การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การกระทำที่เป็นกิจกรรมอันมีผลกระทบต่อการเมืองระดับชาติ
 10. การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การกระทำที่เป็น “ การกระทำทางการเมือง ” โดยที่ Weiner เองนั้น อธิบายความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ว่า การปฏิบัติการใด ๆ โดยที่จะสำเร็จหรือไม่ มีการจัดองค์การหรือไม่ก็ตามจะเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวหรือต่อเนื่อง และจะใช้วิธีที่ถูกต้องโดยได้รับการยอมรับจากกฎหมายหรือไม่ก็ตาม การกระทำนั้นมุ่งจุดประสงค์ที่จะมีอิทธิพลต่อนโยบายสาธารณะ การบริหารนโยบายสาธารณะ และการเลือกผู้นำทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นระดับชาติหรือระดับท้องถิ่น
- จากความหมายนี้ Weiner ได้เน้นประเด็นสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ คือ ต้องเป็นไปโดยสมัครใจ โดยประชาชนสามารถเลือกเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลได้ด้วย

รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ในส่วนของรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง Huntington & Nelson ได้จำแนกรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมือง 5 รูปแบบ ดังนี้ (Samuel P. Huntington, 1982 : 12 - 13)

1. กิจกรรมการเลือกตั้ง หมายถึง กิจกรรมการร่วมรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งและกิจกรรมการออกเสียงเลือกตั้ง
2. การสร้างความสัมพันธ์ หมายถึง การติดต่อสัมพันธ์กับข้าราชการหรือนักการเมืองเพื่อหาทางเข้าไปมีอิทธิพลทางการเมืองและกระบวนการในการตัดสินใจของรัฐบาลรวมถึงกระบวนการในการกำหนดนโยบายสาธารณะโดยจะเป็นผู้ให้ข้อมูลต่าง ๆ ต่อผู้มีอำนาจกำหนดนโยบายและตัดสินใจ ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มเป็นเกณฑ์
3. กิจกรรมองค์กร เป็นกิจกรรมทางการเมืองของกลุ่มองค์กรใดองค์กรหนึ่ง โดยมีกลุ่มมุ่งหมายที่จะเข้าไปมีอิทธิพลต่อประเด็นที่เป็นผลประโยชน์เฉพาะอย่าง หรืออาจเป็นผลประโยชน์ต่อส่วนรวมก็ได้
4. การติดต่อเฉพาะเรื่อง หมายถึง การติดต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือเจ้าหน้าที่ของทางการเป็นการส่วนตัว โดยมุ่งหวังประโยชน์ส่วนตัวและครอบครัว ตลอดจนหมู่คณะของตน
5. การใช้กำลังรุนแรง เป็นกิจกรรมที่พยายามสร้างผลกระทบต่อการตัดสินใจ การกำหนดนโยบายของรัฐบาล โดยการทำให้ร้ายร่างกาย ทำลายทรัพย์สิน กิจกรรมนี้อาจดำเนินไปเพื่อจุดมุ่งหมายในการเปลี่ยนตัวผู้นำทางการเมือง เช่น การก่อรัฐประหาร

การลอบสังหารผู้นำทางการเมือง หรืออาจมุ่งเปลี่ยนแปลงระบบการเมือง เช่น การปฏิวัติ เป็นต้น

นอกจากนี้ Lester W. Milbrath (Lester W. Milbrath, 1965 : 16 - 29) ได้กล่าวถึงระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเรียงจากต่ำสุดหรือมีความเข้มข้นในกิจกรรมที่น้อยที่สุดไปจนถึงระดับที่มีความเข้มข้นมากที่สุด ได้แก่

1. การรับฟังข่าวสารทางการเมือง
2. ออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้ง
3. ชักชวนสนทนาเรื่องทางการเมือง
4. ชักชวนให้ผู้อื่นออกเสียงลงคะแนนให้ผู้สมัครคนใดคนหนึ่ง
5. ช่วยโฆษณาให้พรรคหรือผู้สมัคร ด้วยการติดป้ายสนับสนุนตามรถยนต์ส่วนตัว หรือประกาศให้คนอื่นได้ทราบ
6. ติดต่อแสดงความคิดเห็นต่อเจ้าหน้าที่บ้านเมืองหรือพรรคการเมือง
7. สนับสนุนด้านการเงินแก่พรรคการเมืองหรือผู้สมัคร
8. ติดตามการหาเสียงของนักการเมือง
9. ช่วยหาเสียง
10. เป็นสมาชิกที่ทำงานให้พรรคเป็นประจำ
11. เข้ามีส่วนในการวางแผนของพรรค
12. ช่วยหาเงินเข้าพรรค
13. ลงสมัครรับเลือกตั้ง
14. เป็นเจ้าหน้าที่ของพรรคหรือได้รับการเลือกตั้ง

อย่างไรก็ตาม การแบ่งระดับดังกล่าว สามารถเปลี่ยนแปลงมีการสลับระดับบ้างก็ได้ เช่น ผู้ที่หาเงินเข้าพรรคการเมืองอาจเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมทางการเมืองน้อยกว่าผู้ที่เป็นเจ้าหน้าที่ของพรรคการเมืองก็ได้ สำหรับคนทั่วไป มักจะเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในข้อแรก คือ การรับฟังข่าวสารทางการเมืองมากที่สุดและลำดับอื่น ๆ น้อยลงตามลำดับ

ณรงค์ สินสวัสดิ์ (ณรงค์ สินสวัสดิ์ , 2527 : 29 - 30) ได้จัดรูปแบบของการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยจากมากไปหาน้อย ดังนี้

1. ไม่ไปลงคะแนนเสียง ไม่รู้ความเป็นไปทางการเมืองเลย
2. ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง
3. เข้าร่วมโดยทางอ้อม เช่น ดูโทรทัศน์ อ่านหนังสือพิมพ์เรื่องข่าวสารการเมือง ถกเถียงปัญหาทางการเมือง ติดเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ของพรรค

4. ช่วยโฆษณาหาเสียง เช่น แจกใบปลิว ช่วยการวางแผนการเลือกตั้ง
5. สมัครเข้ารับเลือกตั้งเพื่อดำรงตำแหน่งทางการเมือง
6. เข้าดำรงตำแหน่งทางการเมือง

David Easton (อ้างในอัครวิทย์ ชันช์แก้ว, 2540 : 7) ได้กล่าวถึงความจำเป็นของการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นกิจกรรมที่สำคัญของกระบวนการทางการเมือง และจำเป็นสำหรับการเมืองทุกระบบและทุกระดับ เนื่องจากรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยเฉพาะการเสนอข้อเรียกร้อง และการสนับสนุน จะเป็นสิ่งที่แสดงออกซึ่งการดำรงอยู่ของระบบการเมือง หรือทำให้ระบบการเมืองอยู่ในภาวะดุลยภาพได้และถ้าหากระบบการเมืองปราศจากสิ่งนี้แล้วการเมืองจะดำรงอยู่ไม่ได้

2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการทำวิจัยเรื่อง “ความคาดหวังของประชาชนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ต่อบทบาททางการเมืองของพรรคการเมืองไทย” มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่น่าจะอ้างอิงถึงหลายชิ้นพอสรุปได้ดังนี้

งานวิจัยเรื่องความคาดหวัง มีผู้ที่ทำการศึกษาวิจัย คือ

อุดม พัวสกุล (2535) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของนายอำเภอกับความคาดหวังของผู้นำท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า บทบาทของนายอำเภอซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดในระดับอำเภอ ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 มี 4 ด้านคือ

1. บทบาทในฐานะผู้บังคับบัญชาตามนโยบาย กฎหมาย มติคณะรัฐมนตรี และระเบียบแบบแผนทั้งในด้านการเมืองและการปกครอง ด้านเศรษฐกิจและสังคม ต้องบริหารทั้งระดับนโยบายของรัฐและกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ
2. บทบาทในฐานะผู้นำสังคมตามขนบธรรมเนียมประเพณีและค่านิยมของสังคมไทย โดยต้องเป็นทั้งผู้นำทั้งทางด้านสังคม งานเทศกาลและงานรัฐพิธี ราชพิธีต่าง ๆ
3. บทบาทของผู้นำ โดยถ้ามองการได้มาซึ่งอำนาจเป็นลักษณะผู้นำแบบใช้พระคุณถ้ามองการใช้อำนาจเป็นลักษณะผู้นำแบบประชาธิปไตย ถ้ามองบทบาทที่แสดงออกเป็นผู้นำแบบร่วมมือ

4. บทบาทของนักปกครองที่คาดหวังหรือพึงประสงค์ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คือ บทบาทของนักพัฒนา

จากผลของการศึกษา ปรากฏคุณลักษณะเด่น ๆ ของนายอำเภอที่ผู้นำท้องถิ่นพึงประสงค์ 10 ลักษณะ คือ เป็นนักพัฒนา เป็นกันเองไม่ถือตัว พูดจริงทำจริง มีความรู้ความสามารถ มีความรับผิดชอบ มีความซื่อสัตย์ มีความยุติธรรม มีความเมตตากรุณา พูดจาไพเราะ และหมั่นออกเยี่ยมพบปะประชาชน

ประสิทธิ์ รัชฎ์พงษ์ชัย (2537) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของข้าราชการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่มีต่อจริยธรรมของนักการเมือง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ยังมีความเห็นและความคาดหวังที่จะให้นักการเมืองยึดถือปฏิบัติตามหลักทศพิธราชธรรมทั้ง 10 ประการและต้องการให้นักการเมืองยึดถือธรรมข้อซื่อสัตย์ สุจริต ไม่คดโกงมากที่สุด

สมพงษ์ อมรวิวัฒน์ (2537) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความคาดหวังของประชาชนต่อคุณสมบัติและพฤติกรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเขตเลือกตั้งที่ 2 จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง มีแนวโน้มที่จะเลือกนักการเมืองผู้ซึ่งเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองที่มีนโยบายชัดเจน โดยเฉพาะนโยบายทางด้านการพัฒนาท้องถิ่น บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ประชาชนต้องการได้แก่ การมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาของประชาชน การให้ความช่วยเหลือทางการเงินในการพัฒนาหมู่บ้าน การออกไปเยี่ยมพบปะประชาชน โดยเฉพาะในท้องถิ่นที่ห่างไกลอย่างสม่ำเสมอ สำหรับพฤติกรรมของผู้สมัครที่ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้น ประชาชนคิดว่า หลังจากทีชนะการเลือกตั้งแล้วนักการเมืองไม่มีความสมอบต้นเสมอปลายในพฤติกรรมของตนและนักการเมืองส่วนใหญ่ไม่ปฏิบัติตามความคาดหวังของประชาชนที่มีก่อนการเลือกตั้ง ดังนั้นความคิดของประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งจึงสรุปว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีส่วนร่วมในการคอร์รัปชันที่เกิดขึ้น และถึงแม้ว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะมีส่วนสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นแต่ก็มีความสำคัญน้อยมากในการพัฒนาระบบประชาธิปไตยของประเทศ

พิมพ์ประไพ ดิขวงษ์ (2539) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ความคาดหวังของประชาชนอำเภอเมืองเชียงใหม่ต่อคุณสมบัติของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พบว่า คุณสมบัติของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ต้องการ คือ การเป็นคนพูดจริงทำจริง มีคุณธรรมและเกียรติประวัติ มีภูมิปัญญาหรือเกิดในท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่ มีการศึกษาในระดับสูงและสังกัดพรรคการเมืองที่มีความน่าเชื่อถือสูง โดยมีนโยบายที่ชัดเจนและมีศักยภาพสูงในการเป็นพรรคร่วมรัฐบาลผสม

สำหรับคุณสมบัติที่ไม่พึงประสงค์ของผู้แทนราษฎรในทัศนะของผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ คือ การเป็นผู้มีอิทธิพลและเป็นผู้ขาดคุณธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไม่รักษาสัญญาที่ให้กับประชาชนก่อนการเลือกตั้ง ยิ่งกว่านั้น ผู้มีสิทธิเลือกตั้งยังแสดงความไม่พอใจต่อการแต่งตั้งนักการเมืองคุณภาพต่ำให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการหรือรัฐมนตรีช่วยว่าการซึ่งเป็นตำแหน่งบริหาร เพราะบุคคลดังกล่าวไม่สามารถนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ประเทศไทยได้

ในเรื่องของพรรคการเมืองมีผู้ศึกษาวิจัยไว้ ดังนี้

ธาริณี ภาวะสุทธิการ (2515) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ระบบเลือกตั้งและผลสะท้อนต่อพรรคการเมืองในประเทศไทย พบว่า การเลือกตั้งโดยวิธีแบ่งเขตหรือรวมเขต ไม่อาจชักจูงประชาชนให้ไปใช้สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งได้มากกว่ากัน และจากการวิเคราะห์ผลการเลือกตั้งของประชาชนชาวไทยก็ชี้ให้เห็นว่า ระบบการเลือกตั้งโดยวิธีแบ่งเขตและรวมเขตมีอิทธิพลต่อพรรคการเมืองน้อยมาก เนื่องจากประชาชนจะเลือกคุณสมบัติส่วนตัวของนักการเมืองมากกว่าที่จะเลือกพรรคตนเอง และยังพบว่ากฎหมายเลือกตั้งและกฎหมายพรรคการเมือง รวมทั้งลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองไทยก็เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทางการเมืองของระบบพรรคการเมืองเป็นอย่างยิ่ง ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมมีส่วนสำคัญในการที่จะพิจารณาถึงระบบการเลือกตั้งของประเทศในอนาคต รวมทั้งการพิจารณาแก้ไขปรับปรุงอุปสรรคต่าง ๆ เหล่านี้ให้เสริมสร้างระบบพรรคการเมืองต่อไป

สมบัติ จันทรวงศ์ (2532) ได้ศึกษา การเลือกตั้งกับความเข้มแข็งของพรรคการเมือง: ข้อสังเกตเบื้องต้น พบว่า การเลือกตั้งในประเทศไทยเป็นผลสะท้อนความเป็นจริงในสังคมที่ทรัพยากรทางเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมืองจะตกอยู่ในมือของคนส่วนน้อยเท่านั้น ความคิดที่ว่าถ้ามีการเลือกตั้งติดต่อกัน ไปสักระยะหนึ่งจะทำให้ระบบรัฐสภาและกระบวนการเลือกตั้งมีลักษณะเป็นสถาบัน (Institutionalization) มากขึ้นนั้นตั้งอยู่บนข้อสันนิษฐานที่ว่า กระบวนการเลือกตั้งจะค่อย ๆ ขจัดสส.ที่ไร้คุณภาพออกไป พรรคการเมืองจะเพิ่มความเข้มแข็งขึ้นและสถาบันรัฐสภาโดยส่วนรวมจะเป็นที่ยอมรับของประชาชนมากขึ้น

ชัยวัฒน์ วีรานนท์ (2535) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาททางการเมืองของสาขาพรรคการเมือง : ศึกษากรณีพรรคประชาธิปัตย์ พบว่า บทบาทของสาขาพรรคการเมืองมีส่วนเสริมสร้างฐานอำนาจทางการเมืองแก่พรรคประชาธิปัตย์ แต่ในขณะเดียวกันสาขาพรรคอื่นนั้นจะมุ่งเน้นแสดงบท

บาทในการรณรงค์หาเสียงให้กับผู้สมัครของพรรคและการจัดหาสมาชิก ส่วนบทบาทในด้านการให้การศึกษาทางการเมือง การเผยแพร่นโยบายและกิจกรรมของพรรคการเมือง การเป็นศูนย์ประสานงานระหว่างสมาชิกพรรคกับพรรคสำนักงานใหญ่ การจัดกิจกรรมของสาขาพรรคได้มีการปฏิบัติอย่างจริงจัง ตลอดจนบทบาทในการคัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งในระดับชาติ ยังไม่ได้กระจายมาสู่สาขาพรรคแต่อย่างใด ซึ่งเกิดจากบทบาทของสาขาพรรคที่น้อยกว่าที่ควรจะเป็น โดยนัยนี้ สาขาพรรคประชาธิปไตยจึงมักมีลักษณะเป็นเพียงแค่รูปแบบของความพยายามในการสร้างฐานมวลชนของพรรคเท่านั้น หากใช้รูปแบบของการพัฒนาไปสู่พรรคแห่งมวลชนหรือพรรคที่เป็นตัวแทนของประชาชนแต่อย่างใด

อภิชาติ เชื้อเทศ (2536) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความล้มเหลวของพรรคการเมืองไทย พบว่าการเมืองไทยกำเนิดมาจากการยึดถือตัวบุคคลมากกว่าหลักการของพรรค ทำให้พรรคการเมืองไทยขาดวิวัฒนาการ เมื่อตัวผู้นำพรรคหมดอำนาจพรรคก็จะล้มไปด้วย การย้ายพรรคของสมาชิกสภาผู้แทนฯ บ่อย ๆ ทำให้พรรคขาดความมั่นคง ปัญหาด้านการจัดหาเงินทุนมาบริหารพรรค จัดองค์การแบบรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง ทำให้พรรคไม่ได้เป็นพรรคมวลชนและพรรคการเมืองไทยยังขาดสาขาพรรค พรรคประชาธิปไตยเป็นพรรคเดียวที่มีสาขาถึง 158 สาขา นอกจากนี้สถานการณ์ทางการเมืองภายนอกต่อการปฏิบัติและรัฐประหาร ก็จะทำให้การยุบเลิกพรรคและหามาตรการในการทำลายล้างพรรค พรรคการเมืองจึงเป็นสถาบันการเมืองที่ประสบกับความล้มเหลวทางการเมืองอีกสถาบันหนึ่ง ระบอบประชาธิปไตยจะพัฒนาก้าวหน้าถ้าสถาบันพรรคการเมืองไทยมีความเข้มแข็ง

ฮักแล ลี (2536) ได้ศึกษาเรื่อง ผลกระทบของระบบการเลือกตั้งแบบผสมต่อความเป็นสถาบันพรรคการเมือง พบว่า

1. ระบบการเลือกตั้งแบบผสมของไทย มีส่วนทำให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นิยมหาเสียงเป็นรายบุคคลมากกว่าจะร่วมกันหาเสียงเป็นพรรค
2. ระบบการเลือกตั้งแบบผสมของไทย ทำให้ประชาชนนิยมเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นตัวบุคคลมากกว่าเลือกเป็นพรรค

ซึ่งปรากฏการณ์นี้ทำให้เกิดผลกระทบต่อสถาบันพรรคการเมืองไทย คือ

1. คะแนนเสียงที่แต่ละพรรคการเมืองได้รับมักจะกระจัดกระจาย ไม่เป็นกลุ่มก้อน
2. การจัดตั้งรัฐบาลก็มักเป็นรัฐบาลผสมหลายพรรค ซึ่งมีผลต่อเสถียรภาพของรัฐบาล
3. การที่สมาชิกพรรคการเมืองเดียวกันต่างแข่งขันกันหาเสียง ทำให้พรรคการเมืองขาดเอกภาพในที่สุด

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2539) เชื่อว่า การลบล้างของพรรคการเมืองไทย คือ การทำให้พรรคการเมืองกลายเป็นพรรคมหาชน เพราะจุดอ่อนของพรรคการเมืองไทยอยู่ที่การเป็นพรรคเฉพาะกิจ เพราะกฎหมายเปิดโอกาสให้พรรคการเมืองก่อตั้งได้ง่าย เปิดโอกาสให้ผู้มีอิทธิพลและเงินเข้าไปใช้อำนาจในพรรคการเมือง พรรคการเมืองจึงขาดอิสระเมื่อเป็นรัฐบาล ขาดเสถียรภาพ การลบล้างจุดอ่อนเหล่านี้โดยการผลักดันให้พรรคขยายฐานสมาชิกให้กว้างพอให้พรรคมีความเข้มแข็งด้านปริมาณ โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง พรรคมหาชนจะเป็นผู้มีส่วนสร้างพรรคการเมืองให้เข้มแข็งมีอุดมการณ์ พรรคจะเป็นแหล่งสร้างผู้นำทางการเมืองที่เกิดจากความสำนึกในฐานะเป็นตัวแทนประชาชน ช่วยแก้ปัญหาการผูกขาดในพรรคการเมืองตลอดจนเป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองในระยะยาว

วัลภัช สุขสวัสดิ์ (2541) ศึกษาเรื่อง ทักษะคติของประชาชนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ต่อความเป็นสถาบันของพรรคการเมืองไทย ศึกษาเปรียบเทียบพรรคประชาธิปัตย์กับพรรคความหวังใหม่ พบว่า พรรคประชาธิปัตย์มีความเป็นสถาบันสูงกว่าพรรคการเมืองอื่น โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับพรรคที่มีฐานเสียงใกล้เคียงกันอย่างพรรคความหวังใหม่ในทัศนคติของประชาชนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ เมื่อพิจารณากรณีของสาขาพรรค พรรคประชาธิปัตย์ มีสาขาพรรคมากที่สุดในประเทศไทย คือ 128 สาขาทั่วประเทศ ในขณะที่พรรคความหวังใหม่ยังไม่มี การก่อตั้งสาขาพรรคการเมืองเลย พรรคประชาธิปัตย์ จึงมีความคล่องตัวในการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ มากกว่าพรรคความหวังใหม่

กมลทิพย์ วรรณวงศ์ (2542) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทนอกการเลือกตั้งของสาขาพรรคประชาธิปัตย์ในจังหวัดสงขลา พบว่า บทบาทและกิจกรรมนอกการเลือกตั้งของสาขาพรรคประชาธิปัตย์สามารถแบ่งออกเป็น 2 ด้านด้วยกัน คือ

1. บทบาทการเข้าร่วมงานกิจกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่น เช่น เข้าร่วมในงานพิธีต่าง ๆ ของท้องถิ่น เช่น งานบวช งานศพ งานทอดกฐิน จัดกิจกรรมส่งเสริมการเล่นกีฬา การส่งเสริมกิจกรรมต่อต้านยาเสพติด

2. บทบาทด้านการเมือง เช่น การเผยแพร่อุดมการณ์และนโยบายของพรรค การให้บริการข่าวสารทางการเมือง การสร้างความเข้าใจในบทบาทการทำงานของพรรค การจัดกิจกรรมเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ

นอกจากนี้บทบาทและกิจกรรมของสาขาพรรคประชาธิปัตย์ ทำให้ประชาชนในจังหวัดสงขลามีทัศนคติที่ดีต่อสาขาพรรคประชาธิปัตย์ โดยปัจจัยที่ทำให้ประชาชนมีทัศนคติที่แตกต่างกันคือ เพศ รายได้ ระดับการศึกษา อาชีพ ศาสนา สถานภาพการเป็นสมาชิกพรรค และภูมิลำเนา

จะเห็นได้ว่า งานวิจัยทางด้านความคาดหวังส่วนมากเป็นการวิจัยในเรื่องความคาดหวังของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีต่อตัวบุคคลที่ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ในด้านการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งเป็นการศึกษาความคาดหวังในระดับจุลภาค และงานวิจัยทางด้านพรรคการเมืองเองก็เป็นการวิจัยโดยดูภาพรวมการทำงานและบทบาทของพรรคการเมืองว่ามีอุปสรรคอย่างไร หรือเกิดปัญหาอย่างไรบ้างกับพรรคการเมืองเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าทั้งสองด้านยังไม่มีมีการวิจัยเรื่องความคาดหวังของกลุ่มหรือบุคคลที่มีต่อพรรคการเมืองเลย จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจที่จะทำการศึกษาว่า ความคาดหวังของบุคคลที่มีต่อพรรคการเมืองเป็นเช่นไร เพื่อจะได้นำผลการศึกษามาใช้ประโยชน์ต่อไป

2.4 กรอบแนวความคิด

พรรคการเมือง เป็นองค์กรทางการเมืองหนึ่งที่สำคัญในระบบประชาธิปไตย เป็นองค์กรที่มีบทบาทหน้าที่ทางการเมืองในกระบวนการตามระบอบประชาธิปไตยมากมาย เช่น การคัดเลือกตัวแทนพรรคลงสมัครรับเลือกตั้งในระดับต่าง ๆ การเป็นตัวแทนในการเรียกร้อง ผลักดันและรักษาผลประโยชน์ให้กับประชาชนในระบบการเมือง เป็นต้น บทบาทหน้าที่ทางการเมืองเหล่านี้ของพรรคการเมือง จึงเป็นที่สนใจของประชาชนทั่วไปว่า พรรคการเมืองเหล่านั้นได้ทำบทบาทหน้าที่ที่ได้ครบถ้วนหรือไม่ในปัจจุบัน สอดคล้องกับที่ประชาชนคาดหวังไว้หรือไม่ และแท้จริงแล้วประชาชนมีความคาดหวังในบทบาทหน้าที่ของพรรคการเมืองอย่างไร ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ คือกรอบแนวคิดพื้นฐานในการสนใจทำวิจัยเรื่องนี้

นอกจากนี้ ในการศึกษาความคาดหวังของประชาชนนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจของประชาชน อันได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้และอาชีพ รวมถึงการมีส่วนร่วมทางการเมือง ที่แตกต่างกันของประชาชนมีผลทำให้ความคิดเห็นต่อบทบาทหน้าที่ของพรรคการเมือง และความคาดหวังในบทบาทที่ควรจะเป็นที่แตกต่างกันด้วย

